

EN TORN DEL "CANT DE LA SIBIL·LA"

APUNTS CRÍTICS

Introducció

És ben conegut el fet que cada any, des de temps immemorials, la nit de Nadal, després de resar les matines i abans, immediatament abans, de començar la missa anomenada *del gall* i, per tant, entorn de mitjanit, a la major part de les esglésies de Mallorca un nen d'una edat compresa entre els deu i els catorze anys puja a la trona vestit amb robes molt elegants —de manera que recorda per la seva indumentària, rica i daurada, quasi d'opereta, els personatges d'una fàbula oriental— i, aguantant ben dreta una espasa lluent, canta, a una sola veu, l'antic i tradicional *Cant de la Sibilla*.¹

Els assistents fan, en veu baixa, tota mena de comentaris en veure aparèixer i desfilar «sa sibilla» (o «es sibiller»), que, amb companyia d'uns escolanets, en processó, se'n va cap a la trona; comentaris que giren entorn de l'edat del nen i el seu vestit, l'astorament que sembla denunciar el tremolor amb què aguanta l'espasa, etc.; però, tot just l'orgue dóna a entendre que va a començar el cant, es produeix el silenci més absolut i dens. I, un any darrera l'altre, el poble escolta amb unció, potser amb pell de gallina, les cobles fatídiques i sobradament conegudes per tothom que anuncien el Judici final.

Per cert que —no serà de més recordar-ho— en Manuel de Montoliu s'equivocava quan, després d'assenyalar el Cant de la Sibilla com una resta del drama litúrgic medieval, diu «*que se ejecuta el Viernes Santo, todos los años, en la Catedral de Palma de Mallorca*».² Com deixem ja exposat, ni s'entona el Divendres Sant ni només a la Seu de la Ciutat de Mallorca.

¹ Se n'ocupa la revista de teatre "Pipirijaina", n.º 12, gener-febrer de 1980, pàgina 69, amb una foto del nen sibiller.

² MANUEL DE MONTOLIU, *Manual de Historia de la Literatura Castellana*, Barcelona, Edit. Cervantes, 1947 (5.ª edició), pàg. 65.

Concepte, origen i difusió

El *Diccionari* dona de la Sibilla la següent definició:

//«2. Minyó que la nit de Nadal canta des de la trona unes estrofes en què es profetitza la fi del món. (Mall.) ... // 3. Cant en què es figura que una sibilla pagana profetitza la fi del món i el naixement del Messies, en la nit de Nadal (Mall.)//...»³

I, si bé el nostre propòsit no és ara el d'investigar l'origen i la difusió del Cant dintre i fora dels termes lingüístics del català, sinó el de fer unes observacions de crítica literària, bo serà, encara que no sia més que per a centrar el nostre treball, conèixer el que diu, d'aquest tema, en M. Sanchis Guarnier. Copio al peu de la lletra el fragment que aquí ens interessa:

Segons els autoritzats mots de Mossèn Anglès, el «Cant de la Sibilla representa per a Catalunya el drama més antic dels que coneixem: ell comença almenys al segle x a Ripoll, i s'escampa arreu de la Catalunya on perdura fins al xvi. Una vegada reconquerida Mallorca, el cant gregorià i la litúrgia romana hi entren també de ple; el mateix Cant de la Sibilla s'hi introdueix amb la mateixa melodia dels mossàrabs, que fou la de Catalunya, de França i d'Itàlia, i amb tonada ja estafeta i seguint més o menys alguns dels cants populars de l'illa, hi segueix usant-se fins als temps nostres».^{3*}

Tenim notícies que el Cant de la Sibilla en llengua vulgar s'executava en la segona meitat del segle xvi a quasi totes les Seus catalanes: Urgell en 1580, Girona en 1550, Vic en 1568, Barcelona en 1569, Tarragona, València en 1533. A Alguer, la ciutat que parla català a l'illa de Sardenya, encara es canta i la seva lletra catalana és més completa que la que es conserva a Mallorca.^{4*} Aquesta cerimònia estigué també bastant difundida per Castella, Provença i Itàlia.

La Contrareforma era hostil a les pràctiques extralitúrgiques tradicionals, i en 1572, el bisbe de Mallorca Diego Arnedo

^{3*} HIGINI ANGLÈS, *La Música a Catalunya fins el segle XIII*, Barcelona 1935, pàg. 289.

^{4*} *Folklore alguerès replegat de N'ANTONI CIUFFO*. Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. 1924, XIII, 267, P. AEBISCHER. *Le "Cant de la Sibilla" en la cathèdral d'Alghero la veille de Noël*, Estudis Romànics, 1949-1950, n. 173.

³ MN. ANTONI M.ª ALCOVER, *Diccionari Català, Valencià, Balear*, Palma de Mallorca, 1977, t. 9, pàg. 901.

prohibí l'execució del Cant de la Sibilla en la seva diòcesi. La tradició, però, pesava, i la vigília de Nadal de 1575, a prec del nou bisbe Joan Vich, el capítol de la catedral mallorquina va restablir-lo «disponiendo que se ejecutasen además algunas cantinelas devotas como se hacían en otras iglesias, particularmente en Valencia».^{5*} Encara que en 1666 el bisbe Pedro Manjarrés de Heredia va abolir de bell nou el Cant de la Sibilla en tota la diòcesi de Mallorca, o almenys que ell no en donàs autorització escrita, el fet és que aquesta cerimònia ha sobreviscut fins als nostres dies.

Antigament no s'executava el Cant de la Sibilla de la mateixa manera que ara, puix segons una consuetud de Mallorca de mitjans del segle XIV, a les matines de Nadal el bisbe recitava la novena llicó i llavors «sex presbiteri ascendunt trunam, et duo incipient alta voce *Judicii signum* et chorus respondeat *Judicii signum*; et predicti sex presbiteri, bini et bini, dicent omnes alios versus, et in fine cuiuslibet versus chorus respondeat *Judicii signum*; et finitis omnibus versibus, episcopus finiat lectionem» (ANGLÈS, *op. cit.* 300). La substitució dels sis preveres cantors per l'infant vestit de dona a la Seu de Mallorca, fou, segons el professor Aebischer,^{6*} efecte de l'esmentat acord capitular de 1575 de restablir-hi el Cant de la Sibilla «como se hacía... particularmente en Valencia», on, segons el breviari de 1464, «la Sibilla deu estar aparellada en la trona vestida com a dona.»^{7*} A la catedral de Toledo també la cantava un infant, un «seise», vestit de dona.

El Cant de la Sibilla no és altra cosa que la versió a llengua vulgar del *Judicii signum*, que abans del segle XV es cantava en llatí però que fou traduït a la Provença. Admeté Milà i Fontanals^{8*} que la versió catalana provenia directament del fals Sermó atribuït a Sant Agustí que en la dramàtica religiosa medieval engendrà la *Procession des Prophètes* de Limoges, Arles, Rouen, etc., però Aebischer (*loc. cit.* 267) sosté que el Cant de la Sibilla és solament un fragment desglossat, a causa del seu interès i extensió, d'una representació més completa de la *Procession des Prophètes* segons consta que es celebrava a Mallor-

5* J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid 1852, XXII, 135 i 185.

6* P. AEBISCHER, *Un ultime écho de la Procession des Prophètes: Le "Cant de la Sibilla" de la nuit de Noël à Majorque*, Mélanges d'histoire du Théâtre du Moyen-Age et de la Renaissance offerts à Gustave Cohen. Paris 1952, pàg. 263.

7* VILLANUEVA, *op. cit.*, XXII, 134, i J. RUIZ DE LIHORY, *Diccionario biográfico de músicos valencianos*, València 1903, pàg. 48.

8* M. MILÀ I FONTANALS, *El canto de la Sibila en lengua de oc*, Romania 1880, IX, 360; *Obras Completas*, VI, 294.

ca i a València en el segle XVI; per altra banda sabem que en el segle XIV era ja conegut a Catalunya el *Ordo Prophetarum*, puix que en parla un ordinari de Girona (ANGLÈS, *op. cit.* 283).

Respecte el seu origen, Mossèn Anglès sospita si el *Judicii signum*, divulgat dins la Península Ibèrica des del segle X, podia ésser d'origen mossàrab (*op. cit.* 300), però el Prof. Aebischer prefereix admetre que vindria a les terres catalanes des del Llenguadoc (*loc. cit.* 270), per tal com la Catalunya vella rebé una influència cultural considerable dels monestirs occitans, i consta particularment «que les proses en usage au monestir de Ripoll... provenaient en majorité de Saint Martiel de Limoges et de Saint Pierre de Moissac».^{9*}

La cita,⁴ tal volta massa llarga, és prou interessant i clarificador. Podríem afegir-hi que vers l'any 1960, al claustre de la catedral de la Seu d'Urgell es representava un espectacle titulat *Retaula de Sant Armengol*, i en un dels quadres, de més valor plàstic que literari, es cantava la Sibilla, si bé la lletra i la tonada eren diferents de les de Mallorca i tan sols tenien una llunyana semblança de tema i de conjunt. Per altra banda, no deixava d'ésser un pastitx i un anacronisme incloure el *Cant de la Sibilla*, del qual, com hem vist, no es tenen notícies que es cantés a l'Urgell fins al 1580, a l'època en què va viure el Sant.

Repercussions literàries

Com a prova inqüestionable de la difusió, acceptació i popularitat del *Cant de la Sibilla* a Mallorca, apuntem algunes de les repercussions literàries, tant de literatura paremiològica o popular com de literatura culta.

«Delicada sou, sibilla, i menjau pa de civada».

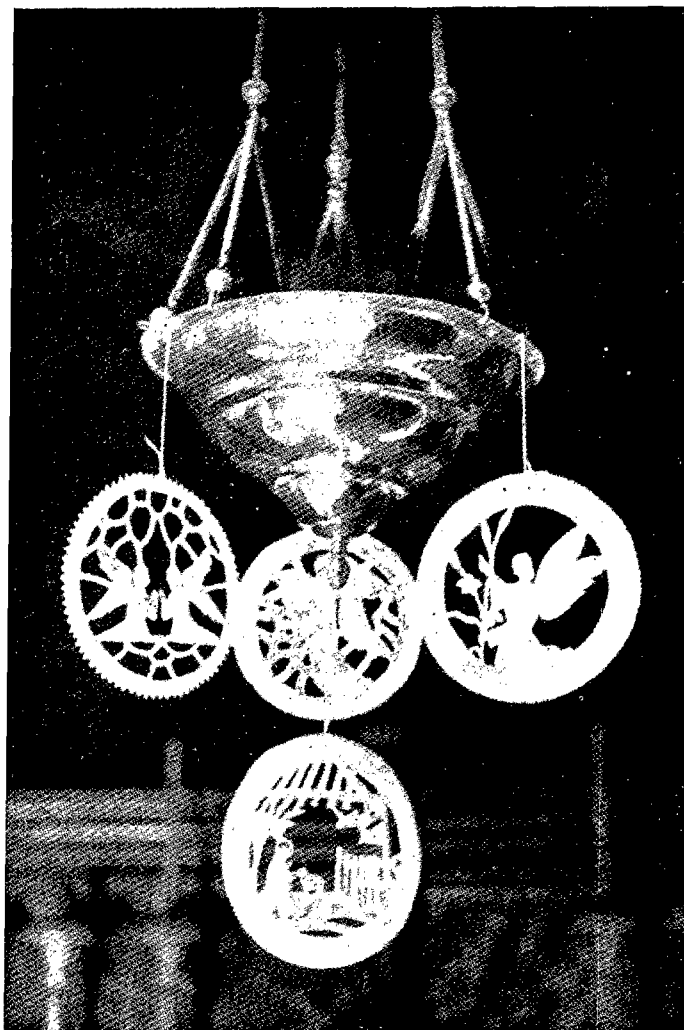
S'utilitza per a «ridiculitzar les pretensions de finura d'una persona poc fina».⁵

^{9*} T. GÉROLD, *Les drames liturgiques médiévaux en Catalogne*. Revue d'histoire et de philosophie religieuse, 1936, XVI, 430.

N. B. Els números amb asterisc corresponen a notes que s'inclouen a l'article de M. Sanchis Guarner.

⁴ M. SANCHIS GUARNER, *El Cant de la Sibilla la Nit de Nadal a Mallorca*, Revista "Raixa", Mallorca, 1953, pàgs. 19-22. (L'article està íntegrament reproduït al "Diccionari" de l'Alcover i F. de B. Moll, loc. cit.).

⁵ ALCOVER, *Diccionari*, loc. cit.

Neules adornades que pengen, durant el cicle de Nadal, de les llànties.
(Fotografia de l'opuscle de Lorenzo Pérez, *Sa Sibilla en la noche de Navidad*).

Sa Sibiha. Dibux original i inèdit d'Andreu Llorà.

És molt coneguda del poble mallorquí una *cobla* tradicional —la diuen les persones grans als nens quan es preparen per *anar a les matines*—, que, dirigida al sibiller, l'adverteix així:

Sibilla alerta a sa coca,
que no t'escap de ses mans,
que a baix hi ha uns escolans
que baden un pam de boca.

Possiblement fa referència al costum, ja perdut, que el sibiller, quan havia acabat el seu cant, tallava solemnement, amb l'espasa i fent el senyal de la creu, el fil d'on penjava un enfilall de neules ensucrades o una *coca de Nadal*, ben típica dels pobles mallorquins encara avui, lligada a una llàntia de prop de la trona. Encara hi ha esglésies que, per Nadal, adornen les llànties amb neules blanques —ara de paper—, més o menys artísticament treballades.

Mossèn Antoni M.ª Alcover, que, a més d'eminent filòleg era un notabilíssim folklorista —recordem l'abundant recull que va fer de rondalles mallorquines, publicades sota el pseudònim d'En Jordi d'es Racó—, tractant dels costums de «*Ses festes de Nadal*»⁶ i després de recordar unes cançons populars de tema nadalenc, escriu:

—¿I si Na Francina-Aina mos cantava sa Sibilla? —diu N'Andreu de Son Fontinyol.

—Ara! aquest, ¿a on surt? —diu Na Francina-Aina.

—Cantar caminant, no va bé —diu sa mare.

—Espera, Andreu! —diu s'allotona—. Per lo que m'has aidat a compondre es betlem, la cantussejaré, idò! Veis, diu així:

Aquí hom transcriu la lletra del Cant de la Sibilla segons la versió de la Catedral de Mallorca, que veurem després.

I Na Francina-Aina acaba amb aquella veueta seua, dolça i suau com un rajolí de mel de maig, com sa veu d'un angelet, d'un xerafinoi del cel.

I no vos dic res si n'hi donen tots es de s'estol, d'alabances, i no s'escapa d'un quern de besades de Na Maria-Angela de Can Serrell i de sa criada de ca-seua.

—Veiam si la vos arribareu a menjar, amb tantes de besades! —diu N'Andreu.

—¿I que trobes que no s'ho ha guanyat? —diuen aquelles besadores.

—És que té una veu de primera!

⁶ MN. ANTONI M.ª ALCOVER, *Ses matances i ses festes de Nadal*, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1957, Colec. "Les Illes d'Or", 68, pàgs. 125 i ss.

- I llavò que la sap galejar com es primer qui es present!
- Ell jo no sé si la deu cantar tan bé com s'allot d'En Toni d'es Molí!
- La hi treu, neta, també, aquest aHot!
- I ¿què deu venir de nerència açò de cantar sa Sibilla un d'aquesta casa?
- Diuen que es seu rebesavi la cantà vuit anys; ho sentia a dir a mon pare, que Déu tenga.
- I son avi, nou.
- I son pare, onze. Contau que ja festejava.
- I aquest d'ara que ja en fa set.
- I lo bo és que tots surten la nata per cantar-la.
- És una gràcia que Déu los fa, i no vos hi poseu amb sa gràcia de Déu, que ho pot tot, sense treure res.
- Ja serà de sentir, anit, és segur!
- Poreu fer comptes!
- No hi ha remei! ses Matines són garrides, i s'acaba!
- Sí que deis ver, Madona! Sobretot quan fan ets aucellets dalt l'orgue!
- I pareixen aucells de bon de veres!
- I llavò es molins d'es betlem se posen a moldre, en rompre el chor es *Te-Deo* perque el Bon Jesús és nat.
- Ca! però lo gustós és quan sa Sibilla taia es fil de ses neules que va de banda a banda de l'església!
- Ja n'hi ha, de grapades, quan es neulam cau per damunt sa gent!
- Ell si vols arribar a cap i no éts llest de mans, te quedas amb sa creu d'ets aubats!
- Però hi va, ben enllestida, sa Sibilla!
- Com una Reina!
- Lo que també ve com un bunyol dins la mel, és que llavò surt l'ofici.
- Sa missa d'es gall, se diu, ell!
- ¿Creureu que ja no hi ha missa que oesca jo amb més devoció?
- Una s'eleva pensant amb totes aqueixes coses d'es Naixement del Bon Jesuset!
- ¿I què en direm de quan el Sr. Rector se'n puja dalt sa trona i dóna ses Bones Festes a tot es Clero, an es Batle, a s'Ajuntament, an es Jutge, a senyors i senyores, amos i madones, mestres i mestresses, missatges i guardians, grans i petits, joves i veis, sense deixar-ne cap...?
- Està molt ben pensat tot això; perquè, ben mirat, el Sr. Rector és pare de tot es poble, i per tal motiu s'ha de cuidar de tothom, i tothom l'ha d'estimar i respectar i alegrar de qualque

coseta, no perque ell ho haja mester, sinó per demostrar-mos-hi com a fiis i com euveietes que som de sa guarda de què el Bon Jesús l'ha fet pastor.

—Ja teniu raó, l'Amo —va dir s'estol—. És ben bé així com deis.

I seguiren descapdellant aquest cap de fil.

V

¿Què me'n direu? Ell com se'n temeren, foren a la vila.

Cadascú se'n va tot dret a sa Posada per enllestir feines i llavonnes pegar devés l'església quan N'Eloi tocarà el segon, i es llantoner estarà més de mig encés, i ses neules de sa Sibilla ja es bellugaran com si tenguessen argent-viu dedins, amb sos alens de la gent que pren lloc; i una cateifa d'allots, tot un esbart d'allotea, aficats en es betlem de l'església, se cuidaran a treure ets uis per veure es pastors i ses guardes d'euveies que pasturen per dalt ses muntanyoles de rabassons vestides de barba i amb ses cucuies enfarinoades, i ses casetes que hi ha ençà i enllà, i es molins d'es llunyedans a punt de prendre sa fua, envelats de fresc i amb ses veles noves i flamants, i llavò sa Coveta plena de pastorets i pastorettes que van a adorar, i encara només hi ha la Mare-de-Deueta i Sant Josepet, però no el Minyonet Jesús, perque encara ha de néixer.

I no és només s'infanteria i s'alloteria menuda que s'hi atura, davant es betlem; també hi posen forqueta molts de fadrins i fadrines i molta de gent granada, fins i tot jais i jaies, que han deixat en banda es tió de Nadal dins sa foganya i es joc de cartes i ses ametles torrades damunt sa taula, després d'haver-hi feta sa vetla, xalant-hi a l'uf i divertint-s'hi a balquena, sense perjui ni mal terç de negú.

Vos assegur que n'hi queda ben poca, de gent, dins ses cases. Tothom, per poc que puga, acudeix a l'església, que es posa plena de gom en gom.

Amb això compareixen capellans i cantadors en el chor; vénen de sa Rectoria, a on han pres un pisco-labis d'un talabant de coca de torró i una neula ensucrada, arruellada en es foc, i llavó un tasset de vin blanc d'aquell més dolç per treure-se tot es rogai i posar-se sa gorga a punt de pastora mia per poder-se treure tot es brand de veu que s'és mester per ses Matines a fi de que surtin ben solemnes, així com ho demana sa Festa, que ja no n'hi ha d'altra de més grossa, en no esser sa d'es dia de Pasco.

¿Què me'n direu? Ell es campaners amollen a N'Eloi i a ses altres campanes; i a sa darrera bataiada que cau, el Sr. Rector amb tots els altres capellans i cantadors rompen es foc dalt el

Chor, i se canten unes Matines i llavò una Sibilla i una Missa d'es Gall d'allò més vitenc i llampant, que tothom s'hi embadaleix i se creuen esser en el cel, de tant de gust que hi passen i de tanta devoció que los fa tot allò d'es Naixement del Bon Jesús i de sa Coveta de Betlem.

(IV i V, Fragn.)

De la literatura culta i més actual, trobem a *Dies d'ira a l'Illa* dues referències a la nit de Nadal, amb la implícita al·lusió a les commemoracions litúrgiques. El protagonista del relat, un nen que resideix a Font Santa —clar transsumpte del monestir de Lluc—, i que forma part de l'escolania de la Verge, anomenada «els blauets» —una mena de *pueri cantorum*—, diu:

«La resta de la setmana, quan no eran classes era la música. El capellà ens preparava per a la nit de Nadal i els altres ens ensenyaven les assignatures que ens havien tocat».⁷

«Jo comptava els dies que faltaven per anar a casa. Perquè si éreu de l'illa us deixaven partir la nit de Nadal fins a la dels Reis. Si no, us havíeu de quedar a l'internat».⁸

I és que la nit de Nadal té a Lluc unes commemoracions famoses a tot Mallorca, degudes, sobretot, als cants dels *blauets* i, d'una manera especial, al *Cant de la Sibilla*; per a escoltar-lo són moltes les persones que hi van, tot i essent difícil d'anar-hi, donada la seva situació geogràfica.

Amb més realisme, però amb alè poètic, s'hi refereix en Gabriel Janer Manila quan diu que

«El vestit de la Sibilla estava allà en terra i es va posar a cantar tot sol. La veu era prima i les paraules sortien de les sedes i s'enfilaven per les parets com escarabats».⁹

⁷ ANTONI-LLUC FERRER, *Dies d'ira a l'Illa*, Barcelona, Edicions 62, 1978 (Premi Prudenci Bertrana 1977), pàgs. 225 i 229.

⁸ Id., id.

⁹ *La Cerimònia*, Barcelona, Edicions 62 ("El balancí"), 1977, pàgs. 53-54.

NADAL EN LLUCH

Cara A:

1. LA SIBILA..... 5'47
(Sa Sibil - la)

Cara B:

1. GOZOS DE NAVIDAD. 2'45
(Goigs de Bellem)
2. ALABAD AL SEÑOR.. 1'10
(Alabau al Senyor)

Escolania de Blauets del Santuario de Lluch
Solista: (Sibil-ler) Blauet: Sebastián Ramis Nicolau
Director: P. Jaime Palou, M. SS. CC.

SOBRE la cota més alta de la isla, en la soledad azul de la montaña, tiene su trono Nuestra Señora de Lluch, Reina y Patrona de Mallorca. Unas simpáticas figurillas infantiles, vestidas con sotana azul, la ESCOLANIA DE BLAUETS, modulan para la Virgen de Lluch primorosas letanias de cantos y plegarias, de himnos y gozos. Una tradición que se remonta al siglo XVI, vincula esta Escolania al servicio litúrgico de Nuestra Señora y compone una lámina de fragante devoción mariana que conmueve el corazón de todo mallorquín.

NADAL EN LLUCH recoge una colección de cantos de Navidad, interpretados por la Escolania de Blauets, bajo la dirección del ilustre P. Jaime Palou, M. SS. CC. en la que no podía faltar, en sitio de honor, SA SIBIL-LA, bella y singularísima pieza, verdadera reliquia de la música popular religiosa, de antiquísimo origen, que, cantada con inspirada unción, por una voz sola, de niño, alcanza cumbres de indecible belleza. La melodía de LA SIBILA, sin acompañamiento, entre cadencias bizantinas y un vuelo de melismas orientales, va desgarrando las estrofas que anuncian la venida del Hijo de Dios, y su justicia:

*Jesucrist, Rei universal,
homo i ver Deu eternal
del cel vindrà per a jutjà
i a cada un lo just dara.*

 <p>N-3187</p>	<p>DISCOTECA PAX ACEBO, 54 MADRID (16) ESPAÑA</p>	<p>EP 45 r.p.m. ALTA FIDELIDAD</p>
---	--	--

CARGO - Tel. 360 44 01 - MADRID

Contraportada del disc que conté el *Cant de la Sibilla* que s'interpreta a Lluc.

La lletra

Els qui s'han ocupat d'estudiar el *Cant de la Sibilla* fan procedir el seu text literari d'un poema llatí, el *Judicii signum*, d'abans del segle v —Sant Agustí s'hi refereix a *De civitate Dei* (llibre XVII)—, que tindria el seu primer origen, a la vegada, en un text grec degut a la Sibilla d'Eritrea, escrit en versos acròstics, amb les inicials que, llegides verticalment, diuen: «*Jesucrist, Fill de Déu, Salvador*».

Difícil és d'assegurar com i per quines raons es va convertir en un himne litúrgic i quan va ésser traduït al català. No manca, fins i tot, qui ha esmentat el nom de Fra Anselm Turmeda, el renegat frare mallorquí, com a possible traductor. Milà i Fontanals, en can-

vi, li dóna un origen provençal. El text que va publicar, amb estudi, aquest crític, diu així:

Al yorn del yusissi
parrà qui aurà fag servisi.
Un rei vendrà perpetual
del cel que anc nun fun aytal
en car vendrà certanmens
per far del cegle iuyament.¹⁰

Després d'aquesta traducció al provençal, deu venir, segons Mn. Llorenç Pérez,¹¹ la més antiga versió trobada (bé que fragmentariament) a Mallorca, al ja desaparegut convent de Santa Margalida, i conservada al Museu del Palau Episcopal de Mallorca.

El text català corresponent a l'abans copiat provençal —perquè puguin comparar-se— és del segle xv i diu:

Al iorn del iudici
parrà qui haurà fayt servisi.
Un rey vendrà perpetual
del cel quant any non fo aytal
en carn vendrà certanament
per far del segle iutiament.

Diguem ja, de passada, com a ambdós textos es troba el verb *parrà*, que tanta de feina ha donat als filòlegs.¹² Se li aplica el significat de '*se veurà*'. Hom conta, a títol d'anècdota, l'interès del canonge Mn. Alcover d'evitar un freqüent «no» —«no *parrà*»—, degut a la versió de l'Arxiduc d'Àustria Lluís Salvador, per considerar-lo erroni. És evident que la confusió es deu al fet que *parrà* és paraula arcaica, d'etimologia dubtosa i de significat modernament desconegut, com no sia pel context.

A continuació, i en forma paral·lela, donem els textos literaris del *Cant de la Sibilla*, tal com es canta actualment a les dues esglésies més importants i representatives de Mallorca: la Catedral i el Monestir de la Mare de Déu de Lluc:

¹⁰ M. MILÀ I FONTANALS, *El Canto de la Sibila en lengua de Oc*, Romania, IX, 1880, pàg. 360.

¹¹ LORENZO PÉREZ, PBR., "*Sa Sibilla*" en la noche de Navidad, Palma, 1955, Colec. "Panorama Balear" (serie V, vol. 53), pàg. 6.

¹² FRANCESC DE B. MOLL, *Sobre el segon vers del Cant de la Sibilla*, Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, XVII (1935), 152; XVIII (1936), 22.

Text de la Catedral

Lo jorn del Judici
parrà qui haurà fet servici.

1. Jesucrist, Rei universal,
home i ver Déu eternal,
del cel vindrà per a jutjar
i a cada u lo just darà.
2. Gran foc del cel davallarà;
mars, fonts i rius, tot cremarà.
Los peixos donaran grans crits
perdent los naturals delits.
3. Ans del Judici l'Anticrist vindrà
i a tot lo món turment darà,
i se farà com Déu servir,
i qui no el crega farà morir.
4. Lo seu regnat serà molt breu;
en aquell temps sots poder seu
moriran màrtirs tots a un lloc
aquells dos sants, Elies i Enoc.
5. Lo sol perdrà la claredat
mostrant-se fosc i entelat,
la lluna no darà claror
i tot lo món serà tristor.
6. Als mals dirà molt agrament:
—Anau, maleits, en el turment!
anau-vos-ne en el foc etern
amb vòstron príncep de l'infern!
7. Als bons dirà: —Fills meus, veniu!
benaventurats posseïu
el regne que us he aparellat
des que lo món va esser creat!
8. Oh humil Verge! Vos qui heu parit
Jesús Infant aquesta nit,
a vòstron Fill vullau pregar
que de l'infern vulla'ns lliurar!

Lo jorn del Judici
parrà qui haurà fet servici.

Text de Lluc

Al jorn del judici
parrà qui haurà fet servici.

1. Jesucrist, Rei universal
homo i ver Déu eternal,
del cel vindrà per a jutjà,
i a cada un lo just darà.
2. Gran foc del cel devallarà;
mars, fonts i rius tot cremarà;
los peixos donaran grans crits,
perdent sos naturals delits.

[No es canten]

3. Als bons dirà: Fills meus, veniu,
benaventurats posseïu
el reïne que us tenc aparellat
desde que el mon va esser creat.
4. Als mals dirà molt agrament:
Anau maleïts an el torment
anau, anau, al foc etern
a vòstro'n príncep de lo infern.
5. Humil Verge que haveu parit
Jesús infant aquesta nit,
vulgueu a vòstro Fill pregar
que dels inferns vulgui-ns guardar.

(El text de la Catedral, d'un català més pur, és el que dóna el folòleg valencià Sanchis Guarner;¹³ el de Lluc, és el que figura imprès a la contraportada del disc comercial, i conté més dialectalismes).

Hem destacat, sobre el text de Lluc, les petites diferències que hom hi nota. De fet, no permeten de considerar els dos textos com a dues versions distintes; més aviat pensem que han estat el temps, la difusió, la popularitat, la manca d'un text-document de referència i d'altres causes menys importants els motius d'aquests petits canvis.

També és possible que el text de Lluc s'hagi escurçat per raons de simple durada, d'espai temporal o discogràfic.

La temàtica

Els dos versos amb què comença i acaba el text anuncien el seu *tema*; i aquest és desenvolupat a set de les vuit estrofes que hi figuren. Això fa pensar (per l'estructura del seu contingut; no pas per la seva mètrica, en relació a la resta del text) en les «cancioncillas iniciales» o «estribillos» de certa lírica castellana —*zéjel, villancico, glosa, letrilla*...—. Inclouen l'expressió d'una terrible amenaça: 'El jorn del Judici / es veurà qui s'ha portat bé i ha complit els seus deures'.

Tan terrorífic presagi va seguit, en forma d'extensa glossa o comentari amplificatiu, d'una apocalíptica descripció del Judici final, preparat per la vinguda de l'Anticrist, i del còsmic espectacle de la fi del món. ¿Estem, potser, en línia amb el tractament tradicional del tema de la mort a la literatura francesa, que, com se sap, dóna preferència —al revés de l'espanyola— a l'aspecte terrorífic per damunt del satíric?

Bé sabem que els Novíssims —Mort, Judici, Infern i Glòria— foren, juntament amb la història bíblica de la Passió de Crist, freqüentment tractats pels predicadors populars de l'Edat Mitjana.¹⁴ L'home medieval, exposat constantment a fams, pestes i guerres i, per tant, en perill continu de mort, vol saber què hi ha més enllà d'aquest món. La predicació sagrada, la filosofia i la literatura cristianes —en

¹³ M. SANCHIS GUARNER, op. cit.

¹⁴ Aquesta idea la desenrotlla el llibre *El otoño de la Edad Media*, de JOHAN HUIZINGA. Madrid, 1960, 5.ª edició.

bona part sota la influència de les musulmanes— no solament s'esplaïen en l'exposició intuïtiva i plàstica de tot allò que es refereix al més enllà, sinó que, a la vegada, amb una certa morbositat, ho tracta i ho presenta al comú de la gent senzilla i inculta de la manera més tètrica i impressionant possible, probablement amb la finalitat de moure-la a una vida de pietat i bones obres.

Davant de tanta inseguretat i de tan esgarrifoses perspectives, l'home, que se sent feble, troba a qui confiar-se com a àncora de salvació: la Verge Maria. A la literatura de l'Edat Mitjana abunda el tema marià, i fins i tot a l'èpica hi trobem constants referències a la corredeptora. Les abundants i conegudes col·leccions europees de *miracula* presenten la Verge com a «puerto seguro», «prado codicioso», etc. I si per una dona —Eva— van entrar el pecat i, amb ell, la mort al món, per una altra Dona —la Nova Eva— hi va arribar la salvació No és, doncs, d'estranyar que el *Cant de la Sibilla*, com a composició medieval destinada al gran poble senzill, i com a derivat del *Judicii signum*, tracti també de la *Humil Verge*, i la presenti com a intercessora davant del seu Fill —el qui ha de venir per jutjar— i alliberadora de l'infern.

Cal destacar el caràcter d'invocació que té aquesta vuitena i última estrofa, que va precedida d'una llarga descripció, a la qual no manca, per a un major dramatisme, l'ús d'expressions en estil directe, introduïdes per un verb de llengua —dirà— i dels corresponents dos punts.

L'antítesi entre les estrofes sisena i setena —ens referim al text cantat a la Catedral de la Ciutat de Mallorca—, el que dirà als bons i el que dirà als dolents— contribueix a la creació del clima expectant que el text es proposa.

A la darrera estrofa, però, al mateix temps que es presenta el tòpic marià, es fa referència a l'esdeveniment d'aquesta nit: la naixença del *Jesús infant*.

Podríem pensar que és per aquesta al·lusió que es canta el text de la Sibilla precisament la Nit de Nadal, si no fos que hi ha una raó potser més forta i més litúrgica: la relació entre les dues vintugues del Fill de Déu al món. I això sí que penso que ens explica el perquè, en una nit tan alegre, se'ns fa pensar i meditar sobre un esdeveniment futur tan trist com és el del Judici final. La litúrgia catòlica, certament, recull la idea que, de la rebuda que donem al

Crist quan ve a redimir-nos, depèn l'acull que Ell ens donarà a nosaltres quan vindrà per jutjar-nos. És un pensament que ja es troba a l'Antic Testament:

Hodie scietis, quia veniet Dominus et salvabit nos:
et mane videbitis gloriam ejus.¹⁵

A Girona, l'any 1897, es varen imprimir unes *Coplas del Judici* (sic), de dotze estrofes de vuit versos cadascuna, que porten el següent peu: «*Véndese en casa Francisco Geli, Cort-Real, 19, Gerona. Imp. de P. Puigblanquer. — 1897*». Per la seva curiosa semblança de tema amb el *Cant de la Sibilla* i la mateixa descripció plàstica i terrorífica (a la qual s'afegeix una mena de «*disputa*» o «*debate*» —«*tensó*» provençal— entre l'ànima i el cos, que ens recorda la *Disputa matrimonial entre el alma y el cuerpo*, de Calderón de la Barca, també d'origen medieval), les reproduïm a continuació, encara que el seu valor literal sia molt escàs o nul, i malgrat el llarg espai de temps que ha transcorregut des que es va introduir el *Cant de la Sibilla*, sí té la gràcia del que és primitiu i una certa perfecció literària.

Si més no, les *Coplas* (sic) de Girona són una mostra de la supervivència popular —fins i tot el seu format és el dels tradicionals fulls dels *goigs*—, al llarg del temps, d'uns temes i d'unes constants que vénen de molt lluny. I, a més, ens criden l'atenció les coincidències (o equivalències) de lèxic —vocables i expressions— ben significatiu: *Judici, jutje, malahit, aneu als eternals ardors, foch terrible, infern, Maria,...*

L'aspecte culte i el popular

La lletra del *Cant* que comentem es presenta com una mostra clara d'un text culte que, amb el temps, s'ha esdevingut popular i pertany, aleshores, al camp del folklore.

Respecte a la seva estructura formal, cal assenyalar l'ús d'una versificació quasi regular, de versos apariats, amb rima perfecta —l'assonància no és freqüent a la poesia catalana—, que constitueixen *noves rimades* —agrupament de versos apariats d'igual nombre de síl·labes—. Aquí les unitats mètriques s'ajunten de quatre en

¹⁵ Salm 23.1, transcripció del text de l'Èxode, 16.6.

COPLAS

DEL JUDICI.

Aquella ronca trompeta
Del judici universal
Veniu, veniu, á judici,
Cita á tot home mortal.
En quel terrible puesto
De la vall de Josafat
Acudirán tots los homes
Per serne judicats.

Luego vindrán las ánimas
Ab un instan y un moment
Unas vindrán de la Gloria
Y altres vindrán del Infern
A unir-se ab los cosos
Que tingueren per companys;
Ab quina alegría als justos
Pero quin desconsol per los mals.

A la veu de la trompeta,
Los cosos serán formats
Uns per anar á la Gloria
Altres per ser condemnats.
Una de aquestas dos sors
Eu que nos ha de tocar
O ser sempre Glorios
O un sempre rabiant.

Vina saxch de pudridura,
Dirá la ánima del mal, alsat
De queixa sepultura
Que hem de tenir pena igual:
Infame vil y traïdor
Vina, vina, á pagar
Los delictes de la vida
De que me feres gustar.

Ay ánima desdichada,
Luego responderá lo cos,
Tú tens tota la culpa
De que pecarem los dos
Tú eras la quim manabas
Jo te había de servir
Tú perque nom refrenabas
Que no hauriam de pati.

Anem, anem á Judici
Dirán los dos rabiant,
Quina sentència tan gran
Se nos está esperant
O malahit de mont pare
Dirá al Jutje rigurós
Aparteuvos de ma presencia
Aneu als eterns ardors.

En aquell foch terrible
En aquell lloch del Infern
Patrem eternas penas
Sens descansar un moment;
Malahit sia lo dia
Dirán tots los condemnats,
Malchida sia la hora
En que Deu nos ha criat.

Quina pena tant amarga
Patirán tots los sentits
Los ulls ab aquells fantasma
Y los oïdos ab los crits:
Ab aquell fator de sofre
Lo nas se regalará
Ab fel de dragó á la boca
Lo tacto foch tocará.

Quin furor y quina rábia
Quant se recordarán
Del temps que despresiabau
Y ques podian salvar;
Quils donás una hora,
Un instan ó un moment
Be plorarian sus culpas
Ab tot lo arrepentiment.

Ay pobrets de vosaltres
No tenui mes que esperar
Perqué las vostras penas
Per un sempre han de durar
En aquest terrible puesto
En aquell lloch del Infern
Patirán entre dimonis
Mentres que Deu será Deu.

¡O! germans meus amantíssims,
Vos torno á repetir
Per lo be de vostras ánimas
Escoltéu lo que vos vull dir:
Siáu devots de Maria
Que es cose que tots combé
Per poder anar á la Gloria
Y escapar de Llucifer.

Aprenem aquestas coplas
Del Judici Universal,
No cantém cansons profanas
Que no es de cristians
Cantem las del Judici
Cantarém las veritats,
Y donarém bon exemple
Per lo fi que som criats.

quatre, formant les *cobles*, a cadascuna de les quals hi ha, per tant, dos *apariats*. Aquests s'enllacen pel sentit, a diferència del que ocorre a la lírica popular, en la qual gairebé sempre —recordem els *rodolins*— un concepte no sol allargar-se a més d'un *apariat*.¹⁶

La immensa majoria dels versos del *Cant de la Sibilla* acaben en paraula aguda, cosa que podria ser un indicatiu —indici feble, en tot cas— de l'immediat origen provençal del text, entrat a Catalunya per Ripoll.¹⁷

No podem oblidar, també és cert, que els finals aguts són un recurs mètric que es dona amb gran freqüència dintre de la poesia catalana, sobretot en aquelles èpoques en què és més notable la influència de la literatura occitana i de la literatura francesa. Tal volta també —i em refereixo especialment a la poesia medieval— pel seu entroncament amb la llengua d'oc, que, com hom sap, es mantingué a Catalunya molt més temps en el vers que a la prosa, i d'això n'és una bona mostra la producció literària d'en Ramon Llull.

Per altra banda, la manca de versos que es vagin repetint després de les estrofes o cobles, és a dir, de la *retronxa*, dona al text un caire de *poema monòdic*, per ésser cantat a una sola veu, per un solista, sense intervenció del cor de cantors o del poble. La *retronxa*, en canvi, és pròpia de la *poesia coral*. La *Sibilla*, com ja s'ha dit abans, és cantada solament per un nen i ni tan sols té acompanyament musical. L'orgue, instrument indispensable, intervé entre estrofa i estrofa, amb refilets i enjogassades melodies, mentre el nen descansa i recobra forces i el poble fidel també respira a fons.

Si el text fos de contextura popular, poc costaria anar-hi repetint els dos versos inicials, a manera de *retronxa*, encara que hi mancaria el *retorn* —«verso de vuelta» en castellà—.

Els dos darrers versos, que són repetició literal dels dos primers, serveixen de *tornada* o *endreça*, com existia a la lírica dels trobadors provençals.

¹⁶ Pel que fa a la mètrica popular mallorquina, vegi's *El cançoner popular de Mallorca*, del P. Rafel Ginard Bauçà, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1960. (Colec. "Les Illes d'Or", 76. Pàgs. 119 i següents).

¹⁷ T. GÉROLD, *Les drames liturgiques médiévaux en Catalogne*. "Revue d'histoire et de philosophie religieuse, 1936, XVI.

Així, doncs, el tipus de versificació utilitzada al *Cant de la Sibilla* comunica al seu text una nota de literatura culta. Però, per una altra part, ha estat acceptat pel poble, a través de la litúrgia nadalenca, i l'ha anat cantant any darrera any, sempre amb l'emoció d'una significativa retrobada. I ha superat, àdhuc, unes èpoques —segles XVI i XVII— en què les autoritats eclesiàstiques mallorquines, amb prou raó, no el veien amb gaire bons ulls, potser per considerar el *Cant de la Sibilla* quelcom més afí al teatre que a la litúrgia pròpiament dita.

Si «*tradició és tot allò que hom sap sense haver après mai a escola*»,¹⁸ el *Cant de la Sibilla*, d'origen culte, és, sens dubte, una mostra ben valuosa del nostre ric folklore.

IGNASI BONNÍN I VALLS

Institut de Batxillerat
«Jaume Vicens Vives»
Girona

¹⁸ JOAN AMADES, *Folklore de Catalunya. Costums i creences*, Barcelona, Ed. Selecta 1969, pàg. 1.263.